

Kooperatív módszerek a szóbeli és írásbeli szövegalkotás gyakorlatában

© H. MOLNÁR Emese

SZTE JGYPK TÓKI Tanítóképző Szakcsoport, Szeged

hmolnare@jgypk.u-szeged.hu

Az új, 2012-ben közreadott *Nemzeti alaptanterv* az anyanyelvi nevelés alapvető feladatának tekinti a szóbeli és írásbeli kommunikáció eszköztárának életkori sajátosságoknak megfelelő birtoklását. Ezért a felsőbb évfolyamokon való sikeres tanulás, majd a későbbi munkába állás szempontjából már kisiskolás korban nagyon fontos a kommunikációs kultúra fejlesztése. Az anyanyelvi nevelés céljaként fogalmazódik meg, hogy a tanulóknak olyan szövegértési és szövegalkotási tudást kell szerezniük, melynek használatával önállóan és másokkal együttműködve képesek lesznek a verbális és nonverbális kommunikáció kódjainak azonosítására, alkalmazására.

Kulcsszó itt az együttműködés, hiszen az említett feladatoknak, céloknak megfelelően az iskolai tanulás megszervezése vonatkozásában a hagyományos, frontális osztálymunka túlsúlya helyett a gyermekek együttműködésén, cselekvéses tanulásán alapuló kooperatív csoportmunkát érdemes preferálnunk.

A gyermekek *szívesen* és *hatékonyan* dolgoznak a *kooperatív technikákra* épülő órákon. Azért, hogy a tanítójelöltek elsajátítsák és alkalmazni is tudják ezeket a technikákat, a tanítóképzésben már meglévő módszertan könyvek kiegészítéseként az anyanyelvi kompetenciák fejlesztéséhez egy módszertan kézikönyv megírására vállalkoztam. Természetesen tudom, hogy bőséges a szakirodalom a kooperatív tanulás elméletével és a leggyakoribb technikákkal kapcsolatosan, ezért elsősorban a gyakorlati alkalmazás bemutatására igyekeztem hangsúlyt fektetni.

A 21. százban a technika fejlődése, a számítógépek és az internet gyors terjedése azt is magával hozta, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok egyre kevésbé használják tanulmányaik során a papíralapú jegyzeteket. Szívesebben tanulnak, tájékozódnak azokból a dokumentumokból, melyek letölthetők, menthetők, a számukra szükséges részek nyomtathatók, ezért mindenképpen egy *online* kézikönyv összeállításában gondolkodtam.

A kivitelezésre hazánkban a közelmúltban az Európai Unió által támogatott *TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0005 Mentor(h)áló projekt* keretében nyílt lehetőségem. Az alábbiakban szeretnék bepillantást nyújtani ezen kézikönyvbe, majd részletesebben is bemutatni annak Szövegalkotás szóban és írásban című fejezetét.

A kézikönyv felépítése

Az első fejezetben először az anyanyelvi kompetenciáról, valamint a kulcskompetenciák között elfoglalt helyéről szólnak.

Az emberi kommunikáció alapvető eszköze a nyelv, tehát az anyanyelvi kompetencia a kommunikációban és az információfeldolgozásban betöltött helye miatt az első a kulcskompetenciák között, és fejlesztése minden képzési szinten elengedhetetlen. A fejezet fontos része, hogy miként jelenik meg a kommunikációközpontúság az alsó tagozatosok anyanyelvi nevelésében. A

kommunikációközpontúság azt jelenti, hogy az anyanyelvi nevelésnek nemcsak célja, hanem eszköze, módszere is a kommunikáció. Kiemelt feladat tehát az emberi kommunikációval kapcsolatos ismeretek, normák megtanítása és gyakorlása. Ezért az anyanyelvi órákon az a cél, hogy a tanulók értsék meg a különböző jellegű információkat és váljanak alkalmassá azok felhasználására és önálló létrehozására is.

Hagyományok és újítások a pedagógiában

A második fejezetben azért foglalkozunk a tanulásszervezés módszereivel és munkaformáival, mert az alkalmazott módszerek tulajdonképpen meghatározzák a munkaformákat is. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a módszer, a tanulásszervezés a pedagógus, a munkaforma esetében a tanuló szempontjából utalunk a tevékenységre.

Frontális (együttes) osztálymunka esetén a tanítói utasítások, közlések, magyarázatok, kérdések uralják az órát. A direkt irányító szerep a pedagógus privilégiuma. Párhuzamos interakciókra nincs lehetőség, a pedagógus felszólítására egyazon időben csak egy-egy gyermek nyilvánulhat meg.

A kooperatív csoportmunka során lehetőség van párhuzamos interakciókra, az irányítás indirekt módon történik, bár direkt irányítási akciókra is szükség lehet, pl. segítségnyújtások alkalmával. A kooperatív tanuláshoz, mint tanítási módszernek legfontosabb eleme a tanulók együttműködése. A kooperatív tanulási csoport esetében a feladatmegoldás és a tagok egymással való kapcsolata ugyanolyan fontos. A tanulásirányítás szerepelosztáson alapul, és közös a csoporton belül, így mindenki egyéni felelősséget visel. Ennek következtében a csoporton belül pozitív függés alakul ki (Horváth, 1994:34-42), amely hozzájárul a szociális kompetenciák fejlődéséhez, a személyiség pozitív irányú fejlődéséhez.

A kooperatív tanulásszervezés megkívánja, hogy átértékeljük a pedagógus eddigi szerepét, viselkedését: fő feladata a problémahelyzet felvetése, megteremtése, a szervezés, a segítségadás (facilitátor-szerep). Olyan partneri együttműködésre van szükség pedagógus és diák között, ami a tanári attitűd megváltozását is feltételezi (Orbán, 2009:79-81), ezért ezt a gondolkört is érintjük ebben a részben.

A kooperatív tanulásszervezéssel kapcsolatos szakirodalom ma már igen széleskörű, hozzáférhető az érdeklődő hallgatók és pedagógusok számára. Ezért a kézikönyvben a teljesség igénye nélkül tekintjük át a kooperatív tanulásszervezés elméletét és gyakorlatát (a kooperatív tanulásszervezés alapelvei, a csoportalakítás módjai, az ülésrend problémái, a csendjel és funkciói stb.).

A második fejezetben kapott helyet a szakirodalomból ismert különböző tanulásszervezési modellek közül az RWCT-program (Reading and Writing for Critical Thinking – Olvasás és írás a kritikai gondolkodásért) elméleti keretétől szolgáló az úgynevezett RJR-modell is (Bárdossy et al., 2002).

Ezután olyan, a kooperatív tanulásszervezés folyamán használt feladattípusokat mutatunk be, melyek kiválóan alkalmazhatók a szövegértés-szövegalkotás, anyanyelvi tapasztalatszerzés gyakorlatában is.

A szövegértő olvasás fejlesztése

A kézikönyv gerincét ez a fejezet alkotja. Bemutatjuk a különböző szövegtípusokat, azok helyét, szerepét az alsó tagozatosok anyanyelvi kompetenciáinak fejlesztésében, és írunk az olvasókönyvek szövegeiről is. A tanulók aktív tevékenységére épülő szövegfeldolgozáshoz a fentebb már említetteken kívül megnézzünk néhány olyan feladattípust, mely kimondottan az anyanyelvi kompetencia szövegértés-szövegalkotás kompetenciaterületének fejlesztésére alkalmas.

A gyakorlattípusokat óravázlatok és tervezetek sokasága követi. Minden szövegtípus (élményt kínáló szöveg: mese, elbeszélés, vers, történelmi olvasmány; információt kínáló és magyarázó típusú) esetében bemutatásra kerül, hogyan lehet kooperatív technikák alkalmazásával feldolgozni a konkrét szöveget. A szövegfeldolgozás folyamatában a feladatok szóbeli és írásbeli szövegalkotásra is készítetik a tanulókat, miközben alkalmazkodniuk kell a társas viselkedés normáihoz, helyesen kell megválasztaniuk stílusukat, a megoldások során használt nyelvi formát.

Az 5. fejezetben a nyelvtanítás dilemmáiról szólunk, majd példát mutatunk be egy, a kooperatív tanulásszervezést alkalmazó, új ismeretet feldolgozó nyelvtan órára. Az utolsó (hatodik) fejezetben arra nézünk példát, hogyan történhet egy verses mese feldolgozása a kompetenciaalapú oktatásnak megfelelően.

Kooperatív módszerek a szóbeli és írásbeli szövegalkotás gyakorlatában

Fontos megjegyezni azt, hogy az a gyermek, aki nem tudja szóban megfogalmazni a gondolatait, az nem lesz képes mondanivalója írásos kifejtésére és rögzítésére sem. Ezért mindenképpen a szóbeli szövegalkotás képezi az írásbeli szövegalkotás (fogalmazás) alapját. A spontán beszédnek azonban olyan jellegzetességei vannak, amelyeket semmiképpen sem szabad átvinni az írásban megalkotott szövegbe. A beszédprodukción az átadásra szánt gondolat megtervezése (makrotervezés) és az annak megfelelő nyelvi forma hozzárendelése (mikrotervezés) előzi meg. A makro- és a mikrotervezés relatíve párhuzamos, ami azt jelenti, hogy a beszédszándék képeinek aktiválódásával egy időben már zajlik a nyelvi tervezés is, ezért a spontán beszédben gyakran különféle hibák lépnek fel (Gósy, 2005:84-86). A spontán beszédben sok hibát elkövető gyermeknek valószínűleg az írásos fogalmazásai is hibásak lesznek. Ezért a szóbeli kifejezőképesség fejlesztése elengedhetetlen az írásbeli kifejezőképesség kialakításához.

A szövegalkotás előkészítése

A fogalmazás 3. osztálytól kezdve válik viszonylag önálló részterületté az alsó tagozatosok anyanyelvi nevelésében, de a nyelvi tevékenységek fejlesztésének komplexitása okán már első osztálytól elkezdődik a fogalmazástani tanítás közvetett és közvetlen előkészítése. A közvetetről itt nem szólunk, hiszen nem tartozik e dolgozat témájához. A közvetlen előkészítés két formája (A szövegismeretre nevelés, A szövegalkotás egy-egy műveletének előkészítése Adamikné Jászó et al., 2001:267-

272) közül az elsővel részletesen foglalkozunk a kézikönyv A szövegértő olvasás fejlesztése című fejezetében.

A második közvetlen forma, mely a szövegalkotás egy-egy művelete előkészítésének felel meg, tulajdonképpen a fogalmazástanítás előkészítő gyakorlatait (fogalmazástechnikai gyakorlatok) foglalja magában, melyeket a tantárgy bevezetése után is végzünk a tanulókkal (Adamikné Jászó, 2008:270-271). Az alábbiakban ezeket a gyakorlatokat tekintjük át.

Szó-, mondat- és szövegszintű feladatok

Szósztintű feladatok: szógyűjtések

- ✓ kép alapján
- ✓ rokon értelmű szavak
- ✓ ellentétes jelentésű szavak
- ✓ szócsaládok
- ✓ adott szempont szerint

Mondatszintű feladatok:

- mondatalkotás a gyűjtött szavakkal
- mondatalkotás képről
- mondatműködés
- mondatbővítés
- hiányos mondat kiegészítése
- mondatrészek vizsgálata, javítása
- kötőszavak használata összetett mondatokban
- kérdés – válasz

Szövegszintű feladatok:

- ❖ Történetalkotás képről, képsorról
- ❖ Képek sorba rendezése, kiegészítése
- ❖ Történet folytatása
- ❖ Más befejezés
- ❖ Hiányos párbeszéd pótlása
- ❖ Párbeszéd alkotása, dramatizálás
- ❖ Tartalom elmondása; tartalommondás szempontváltással
- ❖ Hiányos szöveg kiegészítése
- ❖ Szóismétlések helyett szinonimák

Kooperatív módszerek a szóbeli és írásbeli szövegalkotás előkészítésének gyakorlatában

A fenti gyakorlatok nagyon jól elvégezhetők kooperatív csoportmunkában, ezért az alábbiakban ehhez adunk néhány ötletet. A feladat megfogalmazása attól függ, hogy hányadik osztályban alkalmazzuk, hiszen egy második osztályostól nem várhatjuk el a szófajok ismeretét, és 3-4. osztályban is csak akkor, ha az adott szófajt már tanulták. A fenti feladattípusokat külön-külön, de egymással összekapcsolva is alkalmazhatjuk:

a) Szószintű feladatok:

Ellentétes jelentésű szavak gyűjtése Ablak-módszerrel:

Olyan feladatlapot kap a csoport, amelyet ablakot mintázva négy részre osztunk, illetve az ablak közepére egy kisebb téglalapot rajzolunk: ez lesz a szabály helye. Mind a négy ablakba beírunk egy-egy ellentétes jelentésű szópárt és egy-egy másik ellentétpár egyik tagját. (Pl.: 1. ablak: este – reggel, – fiú; 2. ablak: fény – árnyék, – fekete; 3. ablak: hegy – völgy, – sötét; 4. ablak: gazdag – szegény, – kövér) A szabály helyét üresen hagyjuk. Mind a négy tanulónak be kell írni a saját részébe a szópár hiányzó tagját. Kisebбекnél először beszéljék meg a csoporttagok a szabályt, nagyobbaknál a feladat elvégzése után, majd írják be röviden a középső részbe. Ennek megfelelően kerüljön a pontos utasítás a feladatlapra! Természetesen az ablak egy-egy részébe nemcsak egy szó kerülhet, hanem akár több is, lényeg, hogy a saját feladatrészét mindenki önállóan oldja meg.

Rokon értelmű szavak és szócsaládok gyűjtése Kerekasztal-módszerrel:

A módszer lényege, hogy a feladatlapot körbeadják a csoporttagok, és megbeszélés nélkül, az utasításnak megfelelően ír hozzá valamit (szó, kifejezés, stb.) minden tanuló.

- Utasítás a feladatlapon: *Kerekasztal-módszerrel* folytassátok a megkezdett szósort! Kétszer menjen körbe a lap! A szabályt közösen fogalmazzátok meg! megy, sétál, ...

Szabály:

- Utasítás a feladatlapon: *Kerekasztal-módszerrel* folytassátok a megkezdett szósort! Kétszer menjen körbe a lap! A szabályt közösen fogalmazzátok meg! szekrény, asztal,

Szabály:

Ha már tanulták a szófajokat (itt: főnév, ige), akkor ezt a feladatot kiegészíthetjük úgy, hogy a szabály leírásán túl meg kell nevezniük a szavak szófaját is.

Szójelentés-magyarázó társasjáték Szóforgó alkalmazásával:

A szóforgó lényege, hogy közös megbeszélés nélkül, az utasításnak megfelelően egymás után van szóbeli megszólalási lehetősége a csoporttagoknak.

Játéktáblát készítünk, melyen a rajt és a cél felirat kivételével üres mezők szerepelnek. Lamináljuk, hogy többször is lehessen használni. A mezőkre kerülő szavakat kis szókárttyákra írjuk rá, majd gyurmaragasztó segítségével rögzítsük a táblára, így minden alkalommal cserélhetők, változtathatók lesznek. (Pl.: fufangos, álmélkodik, oktondi, tavasz, bámul, mese, ajándék, stb.)

Csoportonként egy dobókocka is szükséges a játékhoz.

- Utasítás (szóban vagy feladatlapon): Játsszatok! A dobókocka értékének megfelelően lépjétek a játéktáblán! Magyarazzátok meg a mezőn olvasható szó jelentését a csoport tagjainak! Aki nem tudja a szó jelentését elmondani, a következő körben kimarad a dobásból. Ha olyan mezőre lépsz, amelyik már szerepelt, dobj újra! Az nyer, aki először ér a célba. Célba érni csak pontos dobással lehet!

Természetesen, minél több mezőből áll a játéktábla, annál tovább tart a játék.

Páros szóforgóval is játszható. Ebben az esetben csak ketten versenyeznek.

b/ Mondatszintű feladatok:

Kötőszavak használata összetett mondatban Ellenőrzés párban-módszerrel:

A csoporton belül a diákok párban dolgoznak. A pár egyik tagja megoldja a feladatot, másik figyel a munkáját, segít és ellenőriz. (Ha nem tudnak megegyezni, segítséget kérnek a csoport másik párjától. Ha így sem tudnak egyezsége jutni, segítséget kérnek a tanártól.) Mondatonként szerepcseré.

- Utasítás: *Ellenőrzés párban-módszerrel* dolgozzatok! Figyeljétek meg a hiányos mondatokat! Válogassátok a mondatok alatti szavakból úgy, hogy a mondatok értelmesek legyenek! Mondatonként cseréljétek szerepet!

Szeretem a szőlőt, finom édes.

Elmegyünk szánkózni, készen leszek a leckémmel?

Elromlott az idő, nem mentünk a strandra.

Beszélggettünk, jobban teljen az idő.

hogy, mert, miatt, ha, hiszen, ezért, és, mivel, ugyanis

Mondatalkotás képről Füllentős-módszerrel:

Bármilyen eseménykép alkalmas a feladathoz. Minden csoport vagy diák megfogalmaz a képpel kapcsolatban 2 igaz és 1 hamis állítást. Az egyik csoport vagy diák felolvassa az állításait, a többi csoport vagy csoporttag megállapodik, melyik a hamis állítás.

Mondattartalmak vizsgálata, javítása Kupaktanács-módszerrel:

A módszer lényege: közös feladatmegoldás, közös álláspont kialakítása a megoldásra vonatkozóan.

- Utasítás a feladatlapon: Állapítsátok meg, mi teszi hamissá az alábbi mondatokat! Tegyétek őket igazzá úgy, hogy csak egyetlen szót változtassatok meg! Írjátok is le! (Van, ahol több megoldás is lehetséges.)

Buksi kutya minden este csontot ebédel.

A tulipán tüskéi megszúrhatják az ujjadat.

Kinyíltak a hóvirág piros szirmai.

(Buksi kutya minden este csontot vacsorázik. / Buksi kutya minden délben csontot ebédel.

A rózsza tüskéi megszúrhatják az ujjadat.

Kinyíltak a hóvirág fehér szirmai. / Kinyíltak a rózsza, pipacs, stb. piros szirmai.)

Mondatbővítés, mondatszűkítés Kerekasztallal:

A következő gyakorlatnál annyi kérdést kell írunk, ahány tagúak a csoportjaink.

Itt négyfős csoportra készült a feladat.

- Utasítás: *Kerekasztal* alkalmazásával bővítsétek az alábbi mondatot a kérdések segítségével! Minden kérdés után írjátok le a teljes mondatot!

Kati játszik.

Hol játszik?

Kivel játszik?

Mikor játszik?

Mit játszik?

- Utasítás: *Kerekasztal* alkalmazásával szűkítsétek az alábbi mondatot!

Mindenki egy szót hagyjon el úgy, hogy a mondat értelmes maradjon! Mindig írjátok le a teljes mondatot!

A harapós kutya este hangosan ugat az udvaron.

(A szavak elhagyásának sorrendje különböző lehet, ezért több megoldás is lehetséges, de a mondat magjaként minden esetben csak *A kutya ugat.* - mondat fogadható el.)

c/ Szövegszintű feladatok:

Történetalkotás képsorról Szóforgóval:

Párbeszéd nélküli, egyszerű történetet bemutató képsor látható a csoportok feladatlapjain.

- Utasítás: *Szóforgóval* alkossatok történetet az alábbi képsorról!

Minden kép alapján egy-egy mondattal bővüljön a történet!

Az interneten nagyon jó szöveg nélküli képregényeket találhatunk, pl.:

<http://www.revistatus.ro/magyar/kepregenyek/a-kisvirag-es-a-hegy.html>

Párbeszéd alkotása, dramatizálás kupaktanács módszerével:

Ebben az esetben is történetet bemutató, de szövegbuborékos képsor kerül a csoportok feladatlapjára. Használhatunk itt is az interneten elérhető képregényeket, de a szövegbuborékokból el kell távolítanunk az eredeti párbeszédet.

Pl.: <http://www.revistatus.ro/magyar/kepregenyek/mamusz-alku.html>

- Utasítás: Figyeljétek meg az alábbi képsort! Beszéljétek meg, majd írjátok bele a szövegbuborékokba, mit mondhattak egymásnak a szereplők! Készüljétek fel a történet eljátszására!

d/ *Szó-, mondat- és szövegszintű feladatok összekapcsolása*

Ennek illusztrálására mutatunk be az alábbiakban egy óravázlatot.

Óravázlat:

Tananyag: Szó-, mondat- és szövegszintű feladatok (2-3. osztály)

Óra eleji szervezés: Az osztályterem falára különböző, de a gyerekek által elérhető helyekre (ha nincs rá mód, a táblára egymás mellé) négy csomagolópapírt tesztek fel gyurmaragasztóval, rajtuk lefordítva egy-egy kép- és szókértő.

Ráhangelés

1. *Beszédfélesztés:* Minden csoportnak letettem egy színes borítékot az asztalára. Nézzetek fel a kivetítőre! Fésűs Éva: Az évszakok című versét láthatjátok versszakonként más színnel felírva. Akiknek piros színű borítékuk van, azok a piros színű (1.) versszakot, akiknek sárga, azok a sárga színűt (2.), akiknek kék, azok a kék színűt (3.), akik a zöldet, azok a zöld színű (4.) versszakot olvassák el magukban.

Fésűs Éva: Az évszakok

Most olvassuk fel csoportonként karban a versszakokat! Minden színnél intéssel jelzem a kezdést.

2. *Asszociáció kép alapján:* Bontsátok ki a borítékokat, és mindenki húzzon belőle egy-egy képet!

(A borítékok négy, az évszakokat szimbolizáló fekete-fehér képet rejtenek.)

Figyeljétek meg a saját kis képeiteket! Írjátok rá a képetek hátuljára, melyik évszak jut eszetekbe róla!

3. *Ellenőrzés:* A csomagolópapír képeit, melyek megegyeznek a kis képekkel, felfordítom. Ugyanígy tesztek a szókértőkkel is, így láthatóvá válnak az évszakok nevei.

4. *Céltűzés:* A mai órára sok érdekes feladatot hoztam nektek, melyek kapcsolatban lesznek az évszakokkal is.

Jelentésteremtés

1. *Szakértői csoportok alakítása:* Megkérlek benneteket, hogy üljétek át ahhoz az asztalhoz, amelyiken az a színű boríték van, amelyik a kis képeken látható évszak színe! Annak az évszaknak lesztek most a szakértői.

2. *Színek:* Színezzétek ki a saját kis képeiteket olyan színekkel, amelyek az adott évszakra jutnak eszetekbe! Három percetek van erre. Csengővel jelzem, ha lejárt az idő.

3. *Plakát technika alkalmazása szószintű feladathoz:* Egy csoporttag jöjjön ki minden csoportból, és vigye el az asztalukra a csomagolópapírt. Az lesz a feladat, hogy írjátok rá a csomagolópapírra annyi szót az évszakokhoz kapcsolódóan, amennyi csak eszetekbe jut! Felteszek a táblára szókértőn olyan kérdéseket, melyek segíthetnek a feladat megoldásában: Ki? Mi? Milyen? Mit csinál? Mi történik? Öt percetek van a megoldásra. Csengőszóra abba kell hagyni az írást.

4. *Ellenőrzés Képtárlátogatással:* Tegyük vissza a papírokat a falra/táblára! Képtárlátogatással tekintsétek meg egymás munkáját! Értékeljétek a többi csoport feladatát arra alkalmas jellel vagy szóval! Csengővel jelzem, ha tovább kell haladni.

(Ezután megbeszéljük, hogy a gyerekek értékelése alapján melyik csoport dolgozott legügyesebben.)

5. *Mondatszintű gyakorlat Füllentős-módszerrel:* Üljetek le a szakértői asztalaitokhoz. Mindenki írjon le a füzetébe a csoport évszakjával kapcsolatosan egy igaz és egy hamis állítást! Használjátok az általatok gyűjtött szavakból mindkét mondatban legalább egyet-egyét! Négy percetek van a munkára. Ha

jelzem, hogy lejárt az idő, egyenként olvassátok fel a többieknek a mondataitokat! A többi tag állapítsa meg, melyik az igaz és melyik a hamis állítás!
 6. *Egymás tanítása*: Menjete vissza az *eredeti csoportotokhoz*! Számoljatok be a többieknek a szakértői csoportban végzett munkáról! Nagyon figyeljétek, mit mondanak el a többiek, mert szükségetek lesz rá! Három perctek van erre.

Reflektálás

1. *Páros szóforgó*: Cseréljétek ki páronként a kis lapjaitokat! Mondjátok el gondolataitokat 1-1 percben párotoknak a kezetekben levő lapon ábrázolt évszokról! Párotok – mint szakértő – figyeljen és egészítse ki az elhangzottakat, ha szükséges!

2. *Szövegszintű gyakorlat* önálló munkában: Írj egy négy összefüggő mondatból álló szöveget a nálad lévő évszokról! (Tehát nem arról, amelyikben szakértő voltál.) Használd a csomagolópapíron lévő szavakat is! Öt perced van a munkára!

3. *Ellenőrzés*: Adjátok vissza egymásnak páronként az eredeti lapotokat, majd mindenki tegye vissza színes borítékba! Vegyetek ki egyet! Akinek a képét kihúzzátok, az fogja felolvasni az osztálynak a szöveget, amit írt. Ha a következő csoport olyan évszakot húz, ami már szerepelt előtte, újat kell húzni. Halkabb vagy hangosabb tapssal fejezzétek ki, mennyire tetszettek az egyes fogalmazások.

4. Az óra értékelése *véleményvonallal*:

- Tanulói: Helyezd el a táblára rajzolt véleményvonal megfelelő helyére a saját lapodat úgy, hogy az tükrözze az érzéseidet a mai órával kapcsolatban!
 (A véleményvonal bal oldalára szomorú, a jobb oldalára mosolygós színes fejet rögzítünk gyurmaragasztóval.)

- Tanítói

5. *Óra végi szervezés*.

A fogalmazástanítás gyakorlattípusai

A fogalmazástanítás céljának tekintjük, hogy felkészítsük a tanulókat a mindennapi kommunikációs igényeket kielégítő szövegalkotásra. A fogalmazás elkészítéséhez mozgósítani kell az összes anyanyelvi készséget (Adamikné Jászó, 2008:264), vagyis a rögzítés technikai, helyesírási, stilisztikai normái és a kifejezendő tartalom közötti tudatos figyelemmegosztásra van szükség. Szükséges az is, hogy a diákok birtokába jussanak az írásos gondolatközlés speciális ismereteinek és készségeinek, illetve képesek legyenek a már meglévő ismereteik és készségeik hasznosítására, továbbfejlesztésére is az írásos kommunikációban.

Itt most nem térünk ki a fogalmazástanítás módszertanának minden szegmensére, hiszen ezek fellelhetők az anyanyelvi tantárgy-pedagógia könyvekben (Adamikné Jászó et al., 2001:251-322; Adamikné Jászó, 2008:264-282). Az írásbeli szövegalkotás „magányos műfaj”, ezért kooperatív módszerekkel elsősorban a fogalmazási új ismeret tanítása során élhetünk.

Alsó tagozaton az elbeszélés (3. osztály) a leírás, a jellemzés és a levél (4. osztály) azok a fogalmazási műfajok, amelyek a megismerés középpontjában állnak. Örvendetes, hogy a kor követelményeinek megfelelően a mindennapi élet tájékoztató szövegei (játékszabály, használati útmutató, értesítés, meghívó, hirdetés, sms, e-mail) is megjelennek a tanítandó közműveltségi tartalmak között.

Az általános szövegszerkesztési ismeretekre (anyaggyűjtés, címadás, tagolás, stb.) bármilyen szövegtípus írásakor szükség lehet, ezért ezeket is a fogalmazási új ismeretek fontos elemeinek tekintjük.

A korosztály életkori sajátosságainak megfelelően az ismeretszerzés induktív menetét követjük a tanítás során. Ez azt jelenti, hogy az előismeretek mozgósítása, a motiváció és a célkitűzés után szemléltető anyag bemutatásával és elemzésével indítjuk a munkát. A konkrét mintaszöveg segítségével következtetünk és általánosítunk, vagyis megfogalmazzuk az új ismeretet. Ezt mindenképpen alkalmazásnak kell követni, hiszen nem az elméleti ismeretek visszamondása, hanem azok eszközként való használata a célunk. Az alkalmazás nem mindig teljes szöveg megalkotását jelenti. A tananyag jellegétől függően előfordul, hogy csak részfogalmazási gyakorlatokat végeztetünk a tanulókkal.

Új ismeretet feldolgozó fogalmazás óra

A következőkben példát mutatunk arra, hogyan lehet kooperatív technikák alkalmazásával, de a tanítás induktív menetének betartásával könnyen, élményszerűen feldolgozni a tárgyak leírása témát.

Óravázlat

Tananyag: Tárgyak leírása (4. osztály)

Óra eleji szervezés:

Felelősök választása csoportonként: *íródeák, szóvivő, futár, csendfelelős*

Ráhangelés

1. Előismeretek mozgósítása:

a/ *Kupaktanács:* Keressétek meg önállóan a kakukktojást a táblán látható fogalmazáscímek között! Utána tartsatok *kupaktanácsot!* A közös véleményt a szóvivőktől kérem!

Címek nagyméretű szókártyákon a táblán:

Megoldás: A csodálatos nyaralás *elbeszélés*, a többi *leírás*.

b/ *Venn-diagram* (itt: két, közös metszetet tartalmazó halmazábra) készítése csoportonként csomagolópapírra: *elbeszélés és leírás összehasonlítása*.

c/ *Képtárlátogatással* ellenőrzik egymást a csoportok.

2. *Ki vagyok én? – játék:* Figyeljétek meg, mi mindent mondok el magamról, amiből ki tudod találni, ki vagyok én!

Tanító: *A számítógéphez tartozom. Alakom lapos téglá, de annál nagyobb vagyok. Színem általában szürke vagy fekete. Kemény műanyagból készültem. Betűk, számok és egyéb jelek találhatóak rajtam. Áram nélkül nem működöm.*

Megoldás: számítógép billentyűzete

Minden csoport húz egy szókártyát, melyen a következő szavak egyike

olvasható: *mobiltelefon, pingpongasztal, karóra, farmernadrág, korcsolyacipő.*

Feladat: Rövid csoportmegbeszélés után a csoportszóvivő bemutatkozik. A többi csoportnak kell kitalálnia, ki ő?

3. Beszélgetés: Milyen nagy szócsaládkhoz tartoztak ezek a dolgok? – tárgyak (szófaj:főnév, köznév)

Miért tudtátok kitalálni, melyik tárgyat mutatták be a csoportok? – elmondták, hogy néz ki; tulajdonságok

4. *Célkitűzés:* A mai órán a tárgyak leírásával foglalkozunk.

Jelentésteremtés

1. Ismerkedés az indukciós szöveggel: Az asztalokra tett borítékokból vegyétek ki a lapokat, mindenkinek jut egy. Olvassátok el önállóan a lapon lévő szöveget és írjatok találó címet a pontozott vonalra! Színes ceruzával készítesek rajzot arról, amit bemutat!

Szöveg:

Ezt a játékot a testvéremtől kaptam. Alakja gömbölyű. Elfér a tenyeremben is. Gumiból készítették, felülete sima. Narancssárga színben pompázik, melyet vékony fekete és fehér csíkok díszítenek. Ha lepattintom a földre, magasra ugrik. Nagyon szeretek játszani vele.

2. Az indukciós szöveg elemzése:

a/ *Beszélgetés*: Milyen tárgyat mutat be a szöveg? – Labdát.

Milyen címet adtál? – Néhány meghallgatása.

Emeljétek fel a rajzotokat! Mit vesztek észre? – Hasonlítanak.

Miért tudtátok lerajzolni? – Tulajdonságok.

b/ *Szerkezeti elemzés*: Kivetítjük a szöveget.

Mit vesztek észre, ha ránéztek? – Nincs tagolva.

Kupaktanács: Beszéljétek meg a csoportotokkal, hogyan lehet tagolni ezt a leírást a tanult szerkezeti egységekre! Jelöljétek a lapotokon is!

Ellenőrzés: kivetítővel.

Az én kedvencem

Ezt a játékot a testvéremtől kaptam.

Alakja gömbölyű. Elfér a tenyeremben is. Gumiból készítették, felülete sima.

Narancssárga színben pompázik, melyet vékony fekete és fehér csíkok

díszítenek. Ha lepattintom a földre, magasra ugrik.

Nagyon szeretek játszani vele.

- *Értékelés*.

- Tegyük fel a táblára is szókártyákkal a szerkezeti egységek nevét!

Bevezetés – Tárgyalás – Befejezés

c/ *A szerkezeti egységek tartalmi elemzése*:

- Mit tartalmazhatnak az egyes részek?

- Tegyük fel szókártyákkal!

Bevezetés – Tárgyalás – Befejezés

témaválasztás bemutatás érzélem, vélemény

- *Kupaktanács*: Minden csoport húzzon tőlem egy szókártyát! Gondoljátok végig önállóan, beszéljétek meg, majd húzzátok alá véleményeteknek megfelelően a szöveg azon mondatát, amelyik megfelel a szókártyátnak! A közös megoldást a szóvivőktől kérem!

Szókártyák: alakja, mérete, színe, anyaga, egyéb jellemzői

Ellenőrzés: A futárok hozzák ki a csoport szókártyáját, és tegyék a helyére!

A szóvivők mondják el, melyik mondatot húzták alá. Mindig a következő csoport értékeli.

Megoldás:

alakja: Alakja gömbölyű.

mérete: Elfér a tenyeremben is.

színe: Narancssárga színben pompázik, melyet vékony fekete és fehér csíkok díszítenek.

anyaga: Gumiból készítették, felülete sima.

egyéb jellemzői: Ha lepattintom a földre, magasra ugrik.

Tábla:

Bevezetés – Tárgyalás – Befejezés

témaválasztás bemutatás érzélem, vélemény

alakja

mérete

anyaga

színe

egyéb ismertetőjegyei

Reflektálás

1. *Írás*: Gondolj valamilyen egyszerű tárgyra! Írj róla a táblai vázlat segítségével egy rövid leírást. Munkádban ne szerepeljen a tárgy konkrét neve. A cím helyét hagyj üresen!

2. Rajz: Cseréljétek ki a párotokkal a lapjaitokat! Olvassátok el társatok leírását! Adjatok neki címet! Végül rajzoljátok le a párotok bemutatása alapján a tárgyat! *Páros szóforgóval* cseréljétek ki gondolataitokat egymás munkájával kapcsolatban!

3. *Házi feladat*: Válassz az alábbi témák közül és készíts leíró fogalmazást!

1. Kitalált tárgy: Képzeld el, milyen tárgy lehet, aminek a neve *pucóka*. Mutasd be!

2. Mutass be egy számodra fontos tárgyat!

4. Óra végi értékelés:

- tanulói:

Egyetértés-játék: Fejezzétek be a következő mondatokat úgy, hogy mindannyian egyet tudjatok érteni vele:

Egyetértünk abban, hogy ezen az órán

Egyetértünk abban, hogy a mai órán a csoport.....

- tanítói

Megjegyzés: Ha van rá lehetőségünk, akkor a táblai szókártyák helyett aktív táblán/projektorral is dolgozhatunk.

Összegzés

Ma már a legtöbb munkahelyen team-ekben dolgoznak, ahol a kollégák legjobb tudásukat és képességeiket latba vetve, közös munkával kell, hogy hozzájáruljanak a csoport sikeréhez. Ahhoz, hogy gyermekeink a felnőtt életükben képesek legyenek ilyen jellegű munkavégzésre, az iskolában „a tanulást úgy kell megszervezni, hogy a tanulók *cselekvő módon* vegyenek részt benne, előtérbe állítva tevékenységüket, önállóságukat, kezdeményezéseiket, problémamegoldásaikat, alkotóképességüket.” (NAT 2012: 10645) A kooperatív munka során a tanulók olyan viselkedési mintákat tanulnak meg, melyek nélkülözhetetlenek későbbi szakmai illetve magánéletükben. Kooperatív technikákat azonban az azokat ismerő tanító fog alkalmazni. Remélem, hogy a gyakorlati kivitelezéshez tudtam némi segítséget nyújtani a tanítójelölt hallgatónak ahhoz, hogy ezeket a módszereket bátran használják majd tanító-nevelő munkájuk során.

Irodalomjegyzék

- ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna (2008): *Anyanyelvi nevelés az ábácétól az érettségig*. Budapest: Trezor.
- ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna, KÁLMÁNNÉ BORS Irén, KERNYA Róza & H. TÓTH István (2001): *Az anyanyelvi nevelés módszerei*. Kaposvár: Kaposvári Egyetem CSVM Pedagógiai Főiskolai karának Kiadója.
- BÁRDOSSY Ildikó, DUDÁS Margit, PETHÓNÉ NAGY Csilla & PRISKINNÉ RIZNER Erika (2002): *A kritikai gondolkodás fejlesztése*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- GÓSY Mária (2005): *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris.
- HORVÁTH Attila (1994): *Kooperatív technikák. Hatékonyság a nevelésben*. Budapest: IFA OKI Iskolafejlesztési Központ.
- Nemzeti alaptanterv (2012). *Magyar Közlöny*, 66.
- ORBÁN Józsefné (2009): *A kooperatív tanulás: szervezés és alkalmazás*. Pécs: Orbán & Orbán Bt.